

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито значення музейної педагогіки для процесу виховання учнів у позашкільних навчальних закладах. Визначено основні принципи і завдання музейної педагогіки як інноваційної технології, обґрунтовано модель музейно-педагогічного процесу та його складові. Висвітлено роль музейного педагога і критерії його педагогічної майстерності.

Ключові слова: музей, музейна педагогіка, інноваційні технології, виховання.

У сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту навчальної діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної педагогіки – музейна педагогіка, що вирішує проблеми формування особистості, а саме: залучення учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

У доповіді ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття» закладено фундаментальні підвалини нової освіти. Підкреслюється вирішальна роль освіти у розвитку особистості і всього суспільства. Як зазначено у доповіді, освіта має ґрунтуватися на чотирьох постулатах: навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися жити. При цьому слід пам'ятати про триєдине завдання освіти: навчання, виховання, розвиток.

Формування гармонійної особистості неможливе без оволодіння духовною та історико-культурною спадщиною людства. Багаті пласти цієї культури донесли до нас усна народна творчість, кобзарство, звичаї та обряди, пісні та думи, звичаєве право, народні ремесла, батьківсько-материнська педагогіка. Етнокультурні дослідження, глибоке пізнання рідного краю, задоволення історико-культурних, навчальних, пізнавальних потреб молоді немислимі без функціонування мережі музеїв.

Мета статті – розкрити значення музейної педагогіки для процесу виховання учнів у позашкільних навчальних закладах.

Музейна педагогіка має важливе значення в системі освіти, вона сприяє всебічному розвитку особистості учня, активно-му пізнанню навколишнього світу. Музейна педагогіка — це наукова дисципліна на перетині музеєзнавства, педагогіки і психології, яка розглядає музей як освітню систему. Через свій міждисциплінарний характер музейна педагогіка оперує категоріями музеєзнавства та психолого-педагогічних дисциплін.

В Україні тільки відбувається процес становлення музейної педагогіки. Термін уперше ввів у науковий обіг у 1934 році К. Фрізен, Німеччина. Це галузь діяльності, що здійснює передачу культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музею.

Основні принципи і завдання музейної педагогіки випливають із вимог сьогодення, мудрого використання історичної та культурної спадщини нашого народу у системі виховної роботи.

Основні принципи музейної педагогіки: органічний зв'язок культури і освіти; інтеграція музею та позашкільного навчального закладу; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, молоді, їхніх інтересів, побажань (діагностика, диференціація, індивідуальний підхід); компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтовний підходи у діяльності музею; гуманістична спрямованість; педагогічна доцільність.

Основне завдання кожного музею — навчити учня самостійно розглядати явища цілісно та в динаміці; показати всепроникливий принцип подібності в природі, житті, мисленні; навчити шукати подібність, аналогію для нових досліджуваних явищ; навчити учня використовувати всі доступні навички й уміння в процесі пізнання, показавши неминучість і необхідність автодидактики в процесі навчання.

Сьогодні музей позашкільного навчального закладу є ефективною базою для спілкування, культурно-освітнім середовищем, джерелом культурно-освітнього процесу, це живий організм у процесі пізнання (а не лише сховище). Завдання музею позашкільного навчального закладу: розширення сфери освіти на основі музейної педагогіки; розвиток творчої особистості, формування національної ідеології; збереження традицій, повернення до духовних цінностей; патріотичне виховання; розширення музейного простору; залучення молодого покоління до музеїв; ефективний та пізнавальний педаго-

гічний вплив музею на різні категорії населення, авторитетна роль музею в системі освіти.

Навчально-виховне середовище музею сприяє виробленню у вихованців позашкільних навчальних закладів власної системи цінностей, водночас закладаючи основу для розуміння інших культур та систем цінностей.

Можна виокремити модель музейно-педагогічного процесу та його складові:

- методологічна основа музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яттю, музейним педагогом, міжособистісний діалог);
- музейне середовище, приміщення, простір, експозиція, експонат, глядач, музейний педагог;
- форми музейно-педагогічного процесу (екскурсія, заняття в музейній аудиторії, лекція, виставки).

За своїми профілями музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо. У кожному конкретному випадку профіль музею визначається колективом педагогів, учнів згідно з педагогічною доцільністю та характером наявних колекцій пам'яток історії, культури і природи.

Створення музею є результатом цілеспрямованої, систематичної, дослідницької, збиральницької, фондової, експозиційної роботи. Річний наказ про відкриття музею видається його засновником після оформлення відповідної музейної експозиції за дотримання вимог щодо положення про музей; фонду музейних предметів, зібраних і зареєстрованих в інвентарній книзі оригінальних пам'яток історії, культури, природи, на основі яких побудована експозиція певного профілю; приміщення (окремого, ізольованого) і обладнання, які забезпечують збереження, вивчення й експонування музейних колекцій; експозицій, які відповідають за змістом і оформленням сучасним вимогам; умов для охорони музею, оснащення його засобами охорони та пожежної сигналізації; чіткого графіку роботи музею [5, 6].

Важливою умовою успішної роботи шкільних музеїв є правильне комплектування фондів та забезпечення їх збереження. Від оптимального вирішення цих питань залежить рівень наступної експозиційної та виховної діяльності.

Принципове значення для виявлення цілей та завдань комплектування фондів шкільного музею має правильне визна-

чення його профілю. Найбільшу популярність мають музеї, профіль яких тісно пов'язаний з місцевими конкретно-історичними умовами. Наприклад, музеї бойової слави, які розкривають історичні події Великої Вітчизняної війни через матеріали, що розповідають про участь в них уродженців краю, подвиги земляків, мають більше можливостей у комплектуванні фондів, постійному оновленні і вдосконаленні експозицій.

Загальноновизнано, що музей може і повинен стати частиною системи безперервної освіти. Специфіка освітньої діяльності музею визначається його унікальними можливостями — тут людина має можливість торкнутися реліквій різних епох, справжніх пам'яток духовної і матеріальної культури.

Однією з найбільш характерних форм практичної діяльності музею є гурткова робота. Гуртківці мають змогу поговорити одне з одним, поділитися своїми міркуваннями, разом подумати. Велике значення мають для школярів особливий музейний етикет, ритуальність, ефект новизни, ігрові методи, театралізація, «поринання» у відповідні епохи, робота з оригіналами, можливість творчості, малювання, спів, танець.

Діти бачать, що кожний експонат несе у собі частинку минулого, яке проявляється по-різному — в орнаменті, у малюнку, деталях вишивки, у незвичайній формі предмету. Керівник гуртка має прагнути підкреслити історичне значення музейних колекцій, виховати у дитини повагу до історії і музеязберігача народної пам'яті. Адже музей позашкільного навчального закладу ставить важливу мету — виховання у дітей почуття відповідальності за збереження історичної і культурної спадщини. Значна роль у його діяльності належить раді музею, її активності.

За одностайним визначенням педагогів, завдяки музейним формам і методам роботи активніше формується соціальна свідомість школярів, у них помітно збагачується словниковий запас, їм цікавіше працювати на уроках історії, літератури, вони швидше оволодівають складними поняттями, краще слухають, проявляють більшу спостережливість та активність, вступають у дискусії. На думку вчителів, заняття в музеї привчають дітей ретельніше слідкувати за своєю поведінкою, критичніше ставитися до свого зовнішнього вигляду.

Важлива роль у впровадженні елементів музейної педагогіки в практику сучасних навчальних закладів відводиться музеєзнавцю, який є посередником між дитиною,

відвідувачем та тими духовними цінностями, які він прагне передати. Великий педагог А. Макаренко говорив, що виховує все: і речі, і люди, а найбільше люди. Отже, визначна роль належить розвитку педагогічної майстерності кожного із нас.

Назвемо лише основні критерії педагогічної майстерності працівника музею: науковість, системність, наступність, гуманність, новизна; доцільність (за спрямованістю); діалогічність (характер стосунків); творчість (за змістом діяльності); оптимальність (за вибором засобів); продуктивність (за результатом); здатність за зовнішніми ознаками поведінки визначити душевний (емоційний) стан і забезпечити оптимальні відносини, коригувати їх.

Елементи педагогічної майстерності — це і гуманістична спрямованість, і професійна компетентність та педагогічні здібності, і педагогічна техніка (зовнішня і внутрішня).

Музейні працівники, педагоги мають володіти і застосовувати у своїй діяльності прийоми музейної педагогіки: прийом показу (для всіх вікових груп); прийом коментування (ураховуючи вікові особливості); прийом руху; прийом реконструкції; прийом локалізації; прийом цитування (аргументація); прийом порівняння.

Сучасні тенденції музейної діяльності в Україні демонструють посилення уваги до активних культурно-освітніх процесів, які залежать від багатьох складових: економічних, соціальних, ідеологічних, ментальних, специфічно регіональних тощо. Зважаючи на те, що молодь віддає перевагу сучасним джерелам інформації (інтернет, мультимедійні видання, віртуальні виставки), музеї прагнуть модернізувати форми залучення відвідувачів. Шукаючи своє місце у сучасному соціокультурному середовищі, вони стають центрами як формального, так і неформального спілкування для дітей.

Отже музейна педагогіка — це інноваційна педагогічна технологія, яка ґрунтується на інтеграції суспільно-гуманітарних наук: історії, музеєзнавства, мистецтвознавства, природознавства, культурознавства, лінгвістики, соціології, психології, філософії та сприяє розвиткові творчих здібностей учнів. Музейна педагогіка — мережа, яка стримує бездуховність дитини, яка прагне через почуття «розворушити душу».

Література

1. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: посібник / Ф. Вайдакер. — Львів: Літопис, 2005. — 632 с.

2. Козлова І.В. Музейна педагогіка як засіб громадянського виховання учнів / І.В. Козлова // Завуч. — 2006. — № 15. — С. 2-6.
3. Мезенцева Г.П. Музеєзнавство / Г.П. Мезенцева. — К.: Вища школа, 1980. — 120 с.
4. Музейная педагогика: из опыта методической работы / под ред. А.Н. Морозовой, О.В. Мельниковой. — М.: ТЦ Сфера, 2006. — 416 с.
5. Нормативна база діяльності музеїв навчальних закладів системи Міністерства освіти і науки України / упор. Савченко Н.В. — К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2006. — 28 с.
6. Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства України. — 1997. — № 151.
7. Столяров Б.А. Музейная педагогика, история, теория, практика / Б.А. Столяров. — М.: Высшая школа, 2004. — 216 с.
8. Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність: матеріали обл. наук.-метод. конф. 4-5 верес. 2007 р., Кіровоград / ред. Л.А. Гайда. — Кіровоград: видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. — 148 с.

В статтє раскрыто значення музейної педагогіки для процесу виховання учасчихся во внешкольных учебных заведениях. Определены основные принципы и задачи музейной педагогіки как инновационной технологии, обоснована модель музейно-педагогического процесса и его составляющие. Представлена роль музейного педагога и критерии его педагогического мастерства.

Ключевые слова: музей, музейная педагогіка, инновационные технологии, воспитание.

О. І. Liubych

Pedagogical Tools of Museum Education in Out-of-School Educational Institutions

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskooho Str., Kyiv, Ukraine).

In the article, the importance of museum pedagogy for students in the process of education in out-of-school educational institutions is underlined. The basic principles of museum pedagogy are defined: an organic interconnection of culture and education; integration of museum and school education; taking into account the age and individual characteristics of children, young people, their interests, and desires (diagnostics, differentiation, a personal approach); competence, activity and personality-oriented approaches in the work of museums; humanistic orientation; pedagogical appropriateness. The objectives of museum pedagogy are determined: expanding the scope of education; development of creative abilities, formation of the national ideology; preservation of traditions, a return to spiritual values; patriotic education; expanding the museum's space; attracting the younger generation to museums; effective teaching and cognitive impact of the museum on the different categories of the population. A model of the museum educational process and its components are suggested: a methodological basis of the museum-pedagogical process (dialogue with memory, museum educator, and interpersonal dialogue); museum environment, space, display, exhibit, viewer,

museum educator; forms of museum educational process (tour, training in the museum's hall, lecture, and exhibition).

Keywords: *museum, museum education, innovation technologies, education.*

References

1. Vaidakher, F. (2005). Zahalna muzeolohiia [General museology]. Lviv: Lito-pys.
2. Kozlova, I. V. (2006). Muzeina pedahohika yak zasib hromadianskoho vykhovannia uchniv [Museum education as a means of civic education of students]. *Zavuch*, 15, 2-6.
3. Mizentseva, H. P. (1980). Muzeieznavstvo [Museology]. Kyiv: Vyscha shkola.
4. Morozova, A. N. & Melnykova, O. V. (2006). Muzeinaia pedagogika: iz opyta metodicheskoi raboty [Museum Education: Experience of methodical work]. Moscow: TTs Sfera.
5. Savchenko, N. V. (2006). Normatyvna baza diialnosti muzeiv navchalnykh zakladiv systemy Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Legislation museum activities base of educational institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Kyiv: Ukrainskyi derzhavnyi tsentr turizmu i kraieznavstva uchnivskoi molodi.
6. (1997). Polozhennia pro muzei pry zakladi osvity systemy Ministerstva Ukrainy [Regulation on museum education at the institution of the Ministry of Ukraine], No. 151.
7. Stoliarov, B. A. (2004). Muzeinaia pedagogika, istoriia, teoriia, praktika [Museum pedagogy, history, theory, practice]. Moscow: Vyshaia shkola.
8. Haida, L. A. (Ed.). (2008). Ukrainskyi muzei pry navchalnomu zakladi: istoriia i suchasnist [Ukrainian museum in school: history and modernity]. Proceedings of conference: (148 p.). Kirovohrad: vydavnytstvo KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho.